

RAD I SOCIJALNA PRAVDA

SOCIJALNA DIMENZIJA PROCESA PRISTUPANJA SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Nataša Vučković
Novembar 2020.

Obrazovanje u Srbiji nije dovoljno pravično – u neravnopravnom položaju su deca iz nerazvijenih i seoskih sredina, siromašnih porodica i deca romske nacionalnosti. Zabrinjava opstajanje visoke stope ranog napuštanja školovanja (6,6%).

Ključni zakoni i mere donose se bez neophodnih konsultacija sa socijalnim partnerima, a u planu je donošenje novog zakona o radu, zakona o štrajku, zakona o socijalnoj zaštiti.

Siromaštvo i brojne posledice siromaštva glavni su problem srpskog društva: socijalna isključenost, produbljivanje nejednakosti, razlike u razvijenosti između urbanih i seoskih područja, siromaštvo dece, pristup zdravstvenoj zaštiti.

RAD I SOCIJALNA PRAVDA

SOCIJALNA DIMENZIJA PROCESA PRISTUPANJA SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Sadržaj

UVOD	2
KONTEKST	2
SOCIJALNA DIMENZIJA PROŠIRENJA – POGLED IZ EU	3
SOCIJALNA DIMENZIJA PRISTUPANJA – POGLED IZ SRBIJE	5
Obrazovanje	6
Strateški, programski i pravni okvir	6
Prikaz glavnih problema u obrazovanju	7
Preporuka	9
Zaposlenost	9
Prikaz glavnih problema u politici zapošljavanja	11
Povrede radnih prava i mogućnosti njihove zaštite:	13
Preporuke – Politika zapošljavanja	14
Socijalna politika	14
Strateški, programski i pravni okvir	14
Prikaz glavnih problema u oblasti socijalne politike	15
Preporuke – Socijalna politika	16
ZAKLJUČAK	16
SKRAĆENICE	17
BIBLIOGRAFIJA	18

UVOD

Analiza Socijalna dimenzija procesa pristupanja Srbije Evropskoj uniji pripremljena je u okviru programa Fridrih Ebert Fondacije koji razmatra odnos politike proširenja i društvenih promena na Zapadnom Balkanu. Studija "Politika proširenja i društvena promena na Zapadnom Balkanu"¹ daje opšti pregled rezultata i izazova u ovoj oblasti kroz uporedni pregled stanja u zemljama Zapadnog Balkana. Sledeći u glavnim crtama strukturu i pitanja iz Studije, ova analiza ima za cilj da prikaže situaciju u Srbiji i različite aspekte socijalne dimenzije procesa pristupanja fokusirajući se na obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i socijalno uključivanje. Dat je prikaz saradnje sa EU, strateški, pravni i programski okvir, kao i elementi javnih politika. Uticaj Covid19 krize naznačen je kod svake od tri pomenute oblasti. Imajući u vidu da svaka od navedenih oblasti može biti predmet posebnih analiza, u prikazu aktuelne situacije prikazani su glavni problemi u svakoj od oblast. Na kraju se predlažu preporuke koje imaju za cilj da unaprede strateški, programski i pravni okvir, kao i da promovišu i podstaknu kvalitetniji dijalog o socijalnoj dimenziji procesa pristupanja, uz otvorenost za sve ključne aktere.

KONTEKST

Srbija je suočena s brojnim problemima, nasleđenim iz perioda pre početka njene integracije u EU, i onim nastalim kao posledice tranzicije, ograničenim institucionalnim kapacitetima, započetim i nedovršenim reformama i efektima ekonomske krize iz 2008, na ekonomiju i društvo. Srpsko društvo je visoko polarizovano i podeljeno. Rastuća politička polarizacija rezultat je krize demokratije, demokratskih institucija, slobode medija i neuspešne reforme pravosuđa. Ali podele su u društvu mnogo dublje – velike regionalne razlike u ekonomskoj i infrastrukturnoj razvijenosti i stanju infrastrukture proizvode očuvanje i dalje produbljivanje jaza između urbanih i ruralnih područja, pristupa obrazovanju i kvaliteta obrazovanja, pristupa tržištu rada, visini zarada i kvaliteta raspoloživih poslova, razvijenosti i dostupnosti socijalnih usluga, siromaštva i socijalne isključenosti, zaštite zdravlja, mogućnosti zaštite osnovnih prava i uopšte pristupa pravdi. Za oko 350000 zaposlenih koji primaju minimalnu zaradu od oko 30.000 RSD, sa 58% građana koji se subjektivno osećaju siromašni jer s teškoćom "izlaze na kraj" meseca, izveštaji o uspesima na ekonomskom planu, ma kako bili objektivni, ne podudaraju se sa njihovom svakodnevicom, podstiču sumnje

građana u valjanost reformi i, ako ne umanjuje podršku za evropski put Srbije, onda sigurno otežava izgradnju (ili obnovu) neophodnog društvenog konsenzusa.

Da li je proces pristupanja dovoljan okvir da proizvede stvarnu promenu u životu jedne četvrtine siromašnih ljudi, žena i dece u Srbiji? Da li je stepen harmonizacije pravnih normi dovoljan da se u Srbiji za zaposlene kreira efikasni sistem zaštite prava? Da li iz EU stiže dovoljno podsticaja, ne samo finansijskih, za sprovođenje korenitih reformi u ovoj oblasti? Da li su državne institucije u Srbiji dovoljno posvećene i svojim kapacitetom pripremljene za potrebne reforme? Ovo su neka od pitanja koja se nameću pri razmatranju glavnih problema u navedenim izazovima, a pre svega pri sagledavanju nedovoljne brzine reformi, sporih i skromnih pomaka, nedostatka kontinuiteta u reformama, slabljenja administrativnog kapaciteta u državnoj upravi i dr.

U kojoj meri proces pristupanja i reforme koje se u ovim oblastima sprovode realno unapređuju svakodnevni život građana i menjaju društvo Srbije bitno je za procenu održivosti reformi i očuvanju podrške građana za nastavak reformi. Ogromni demografski problemi starenja stanovništva, s jedne strane, i kontinuirani odlazak mladih, s druge strane, nameću neophodnost da se, umesto kratkoročnih rešenja, sprovedu korenite reforme na osnovu preciznih strategija, unapređenog pravnog okvira i procene uticaja ekonomskih i socijalnih mera na društvo. Stepem uključenosti svih zainteresovanih strana u tom procesu doprineće razumevanju, prihvaćenosti i primeni reformi.

1 Jusić, M., Obradović, N. Enlargment Policz and Social Change in the Western Balkans, Friedrich Ebert Fondacija, Sarajevo 2019

SOCIJALNA DIMENZIJA PROŠIRENJA – POGLED IZ EU

Politički, ekonomski i pravni kriterijumi poznati kao Kopenhaški kriterijumi odredili su sadržaj, a njihova ispunjenost brzinu pristupanja novih članica Evropskoj uniji tokom protekle dve decenije. Kopenhaški kriterijumi i dalje su okosnica reformskog procesa za zemlje kandidate. Pristupanje jedinstvenom tržištu nesumnjivo je da u prvi plan postavlja pripremljenost kandidata za poštovanje pravila na evropskom tržištu i konkurentnost njegove privrede, istovremeno sa neophodnim institucionalnim i pravnim kapacitetom zemlje da, poštujući i primenjujući pravne norme Unije, deluje u skladu sa njenim vrednostima.

Reforme u socijalnoj sferi kandidata za članstvo uvek su do sad bile u senci ovih glavnih reformskih pravaca iz nekoliko razloga. Socijalna pitanja i tzv. Evropski socijalni model su prepoznati kao važan deo procesa evropske integracije već u prvom Ugovora o EEZ koji predviđa koordinaciju članica Zajednice u oblasti zapošljavanja, radnog prava, socijalne zaštite, zaštite od povreda na radu, sindikalnih prava i kolektivnog pregovaranja. Ipak, usaglašenost pravnih sistema zemalja članica u oblastima koje tradicionalno čine socijalnu dimenziju integracije je znatno slabija u poređenju na *acquis* u oblasti ekonomije i regulative zajedničkog tržišta. Otvoreni metod koordinacije je relativno labavi mehanizam praćenja i usklađivanja stanja u socijalnoj sferi među članicama. Nesaglasnost članica oko daljeg razvoja evropskog socijalnog modela razlog je višedecenijske debate. Na kraju, ekonomski razvojni model koji je od 90tih godina prošlog veka na delu je dominantno neoliberalni, uz slabljenje pozicije sindikata, uvođenje fleksibilnih oblika rada, smanjenje socijalnih davanja, kao i privatizaciju brojnih socijalnih usluga koje su ranije bile isključiva odgovornost države. Ekonomski rast i snaga tržišne ekonomije nameće se kao glavni i čak jedini efikasni lek u borbi protiv siromaštva, nezaposlenosti, niskog životnog standarda, socijalne isključenosti. Odgovor na ekonomsku krizu 2008.godine je politiku štednje promovisao kao jedini ispravi put, ostavljajući da se posledice u socijalnoj sferi rešavaju kasnije, dok su mnogi ciljevi i očekivani rezultati usmereni ka smanjenju siromaštva, smanjenju nezaposlenosti i razvoj društva znanja iz Strategije Evropa 2020. ostali neispunjeni. Sve se to, naravno, odražava i na prioritete teme u politici proširenja, a potom i na reformske procese u zemljama Zapadnog Balkana.

Strategijom proširenja 2013-2014, predviđeno je da se, kroz programe reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, uspostave mehanizmi koji će, preteći strukturu Strategije

Evropa 2020, biti glavni okvir za praćenje politika u socijalnoj sferi u procesu pristupanja EU. Strategijom proširenja se istovremeno daje dodatni značaj i uvode novi mehanizmi za praćenje ekonomske usklađenosti (*economic convergence*) kao odgovor na razlike u makroekonomskoj disciplini u EU i uvodi se praksa pripreme godišnjih programa ekonomskih reformi (ERP).

Uviđajući negativne efekte politike štednje na nezaposlenost i socijalno osetljive grupe, Evropska unija 2017. usvaja Evropski stub socijalnih prava (ESSP) kao neku vrstu kompenzacije i kao okvir za definisanje prioriteta u socijalnoj sferi koji će, uz druge planske dokumente Evropskog semestra postati merilo za ostvarivanje strateških ciljeva. ESSP, međutim, nije predviđen kao obavezujući okvir za zemlje kandidate za članstvo. Ipak, Deklaracijom koju su na regionalnoj konferenciji ministara za rad i socijalnu politiku sa Zapadnog Balkana novembra 2018. godine usvojili ministri ističe se, pre svega, saglasnost da je Program ekonomskih reformi ključna alatka za ostvarivanje ekonomskog napretka, ali i socijalne dimenzije procesa integracije. Istovremeno, Ministri su istakli da će im Evropski stub socijalnih prava biti smernica u budućem radu na reformama kako bi se tržište rada i socijalna zaštita prilagodili Evropskoj uniji.²

Usvajanjem Strategije za Zapadni Balkan 2017.godine u kojoj je, među šest vodećih inicijativa, socio-ekonomski razvoj naveden kao posebna oblast od zajedničkog interesa (pored vladavine prava, bezbednosti i migracija, saobraćajnog i energetskog povezivanja, digitalne agenda, pomirenja i dobrosusedskih odnosa) mnogi zagovornici veće podrške za socijalnu dimenziju procesa pristupanja ponadali su se da će se, nasuprot dotadašnjim uglavnom ekonomskim prioritetima, strateške socijalne reformi u oblasti zapošljavanja, obrazovanja i socijalne zaštite dobiti neophodni dodatni podsticaj kroz konkretne inicijative i budžetsku podršku.

Proces integracije zemalja Zapadnog Balkana početkom 2020. godine obeležilo je Saopštenje Evropske komisije *Podsticaj procesu pristupanja – kredibilna EU perspektiva za Zapadni Balkan* kojim je, nakon višemesečne debate među zemljama članicama o slabostima dosadašnjeg procesa pristupanja i odlaganja otvaranja pregovora za Severnu Make-

2 <https://asb-see.org/wp-content/uploads/2018/11/SDI-WB-Declaration-ilovepdf-compressed.pdf>

doniji i Albaniju, Evropska komisija potvrdila svoju posvećenost politici proširenja uz neophodnost da zemlje kandidati pokažu čvrstu opredeljenost za primenu reformi, sa naglaskom na značaj vladavine prava, demokratskih institucija i programu ekonomskog razvoja. Istovremeno, uvedena je nova metodologija grupisanjem dosadašnjih pregovaračkih poglavlja u manji broj klastera. Poglavlja relevantna za socijalnu dimenziju Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Poglavlje 26 Obrazovanje i kultura našli su se u klasteru 3 - Konkurencija i inkluzivan razvoj, dok je Poglavlje 28 - Zaštita potrošača i zdravlja svoje mesto našlo u klasteru 2 - Unutrašnje tržište. Nova metodologija će se primeniti na Srbiju ukoliko se ona tako bude izjasnila, s obzirom da je pristupne pregovore započela 2014.godine po staroj metodologiji.

Pandemija bolesti Covid19 prouzrokovala je ogromne posledice u globalnoj ekonomiji, smanjeni obim aktivnosti u velikom broju privrednih grana, podstakavši gubitak radnih mesta, povećanje nezaposlenosti, uvođenje rada na daljinu, povećanih potreba za socijalnom zaštitom, ogroman pritisak na javno zdravstvo, prekid rada škola i prelazak na učenje na daljinu itd. EU je kroz finansijsku podršku od 3,3 milijarde EUR pribegla u pomoć zemljama Zapadnog Balkana kako bi odgovorila na aktuelnu krizu, kao i na očekivani dugoročni strukturni uticaj krize na njihova društva i ekonomiju. EU je uključila zemlje Zapadnog Balkana u mehanizme i instrumente Unije što uključuje Komitet o zdravstvenoj sigurnosti, Sporazume o zajedničkim nabavkama, Fond solidarnosti i dr.

U oktobru 2020.godine Evropska komisija je predstavila Paket o proširenju koji uključuje Saopštenje o strategiji proširenja i godišnje izveštaje za zemlje Zapadnog Balkana. Istovremeno, EU je predstavila Ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan, sa ciljem da pospeši dugoročan privredni oporavak regiona, zelenu i digitalnu tranziciju, podstakne ekonomsku regionalnu saradnju, podstakne privredni rast i podrži reforme koje su potrebne za napredovanje na putu ka EU. Ovim planom EU će mobilisati 9 milijardi Evra iz fondova IPA III u periodu od 2021-2027 kako bi podržala "ekonomsku konvergenciju zemalja Zapadnog Balkana primarno kroz investicije i jačanje konkurentnosti i inkluzivnog razvoja, održive povezanosti i zelene i digitalne tranzicije."³ Planom se predviđa i "investiranje u inovacije, zdravlje, obrazovanje, kulturu, mlade i sport. To su snažne alatke za podsticaj ne samo regionalnog ekonomskog razvoja, održivosti, nego i njegove socijalne kohezije, podrazumevajući puno ekonomsko učešće svih građana, uključujući Rome. Integracija Roma u društvo kroz podršku njihve pune participacije u obrazovanju i na tržištu rada biće jedan od ključnih prioriteta u procesu evropske integracije", ističe se u Planu.⁴ Najavljena je podrška unapređenju kvaliteta visokog obrazovanja, zapošljavanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti, povećanju učešća na tržištu rada, posebno za mlade, žene, osetljive grupe i manjine, naročito Rome. Jedna od 10 vodećih inicijativa (*flagship*) je Garancija za mlade (*Youth Guarantee*).⁵

3 EC Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions An Economic and Investment Plan for the Western Balkans, Brussels, 6.10.2020 COM(2020) 641 final, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf str.1 15.10.2020.

4 Ibid. str. 3

5 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/wb_economic_and_investment_plan_october_2020.pdf

SOCIJALNA DIMENZIJA PRISTUPANJA – POGLED IZ SRBIJE

Srbija je otpočela pristupne pregovore sa Evropskom unijom četrnaest godina nakon velike demokratske promene 2000. godine kad su se građani izjasnili za evropski put Srbije, u uverenju da je demokratija osvojena pobedom na izborima, a da će ekonomski i društveni razvoj krenuti uzlaznom putanjom brzinom usklađenom sa njihovim evropskim entuzijazmom i sa ubeđenjem da je put u Evropsku uniju Srbiji neupitan i širom otvoren. Sva istraživanja javnog mnjenja od tada pokazuju da je bolji život glavno očekivanje građana Srbije od integracije u evropsku porodicu, s tim što se tokom dvadeset godina sadržaj onog što se podrazumeva pod boljim životom menjao – od potrebe za vraćanjem neisplaćenih penzija, neisplaćenih dečijih dodataka, preko strategije za smanjenje siromaštva prve demokratske Vlade, zahtevom za što više novih radnih mesta u vreme visoke nezaposlenosti prouzrokovane krizom 2008. do današnjeg zahteva za boljim radnim mestima i većim zaradama. Već je očigledno da će kriza Covid19 nametnuti nove prioritete.

Dvadeset godina kasnije podrška pristupanju EU je u decembru 2019. iznosila 54%, dok procenat onih koji se članstvu u EU protive iznosila 24%⁶. Prema istom istraživanju, 16% građana smatra da EU otvara više mogućnosti za zapošljavanje, 16% smatra je članstvo u EU put ka boljoj budućnosti mladih, ali 30% građana smatra da oni lično ne bi imali koristi od pristupanja Srbije Evropskoj uniji. Borba protiv korupcije, reforma zdravstvenog sistema, bolja zaštita ljudskih prava, reforma pravosuđa i reforma obrazovnog sistema su oblasti u kojima građani prepoznaju potrebu za reformama i smatraju da će te reforme uticati na poboljšanje njihovog svakodnevnog života.

Od otvaranja pristupnih pregovora Srbija je otvorila 18 od 35 poglavlja. Dva poglavlja, od kojih je jedno poglavlje 26 – obrazovanje i kultura, privremeno su zatvorena. Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje još nije otvoreno, ali je u maju 2020. Vlada Republike Srbije, četiri godina nakon Izveštaja sa skrininga, usvojila Akcioni plan kojim se precizira dinamika harmonizacije pravnog sistema sa pravilima EU i razvoj institucionalnih resursa za implementaciju reformi.

Iste godine kad je dobijen izveštaj sa skrininga za poglavlje 19, Srbija je usvojila Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP). Izuzetno participativna metoda pripreme ovog dokumenta, uz učešće zainteresovanih strana, davala je ovom Programu priličan legitimitet i u stručnim krugovima i u civilnom društvu. Očekivalo se da proces praćenja primene mera predviđenog Programom uključuje sve ključne aktere, promoviše socijalnu dimenziju pristupanja Evropskoj uniji kao proces od značaja za sve građane i građanke. Sledeći otvoreni dijalog tokom pripreme dokumenta, polovinom 2017. godine je na inicijativu Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije formirana Platforma za praćenje sprovođenja Programa ekonomskih reformi i Programa za reformu politike zapošljavanja i socijalne politike⁷. S dosta optimizma otpočeta je saradnja na ovoj Platformi u uverenju da će se uključivanjem organizacija civilnog društva u proces pripreme i primene strateških dokumenata, doprineti povećanju društvenog konsenzusa prilikom definisanja javnih politika i podići nivo razumevanja javnosti o reformama. Aktivnosti na Platformi završene su početkom 2018. i brojne inicijative iz civilnog društva da se ona obnovi nisu ostvarene. Ova platforma bila je značajna jer je predviđala paralelni monitoring dva programa, ESRP i ERP, čije se reforme u socijalnoj sferi delimično podudaraju. Paralelno praćenje ostvarivanja mera u dva programa nametalo se kao potrebno i korisno jer, iako se reforme u socijalnoj sferi značajno podudaraju u dva programa, Programu ekonomskih reformi nedostaje procena šireg uticaja reformi na društvo, što je metod ESRP, s druge strane, značajno promovisao. Pažnja koju je Vlada Republike Srbije pridavala ESRP slabilo je već od 2018. godine o čemu govori i činjenica da su izveštaji o njegovom sprovođenju za prvu i drugu godinu primene usvojeni sa priličnim zakašnjenjem. Izveštaj o sprovođenju ESRP za 2018. usvojen je februara 2020. godine.

Od 2015. godine Republika Srbija na godišnjem nivou usvaja Program ekonomskih reformi. Među oblastima koje prati su i tri oblasti koje se odnose na reforme u socijalnoj sferi - obrazovanje i veštine, zaposlenost i tržište rada i socijalna zaštita i uključivanje. U šestom ciklusu, Program ekonomskih reformi za 2020- 2022 predviđa nekoliko strukturnih reformi: U oblasti obrazovanja i veština, strukturna reforma 18 – Kvalifikacije orijentisane prema potrebama tržišta rada, i strukturna refor-

6 Istraživanje Evropska orijentacija građana Srbije, istraživanje javnog mnjenja, Ministarstvo za evropske integracije https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/ijm_dec_19.pdf, 15.10.2020.

7 <https://www.srbija.gov.rs/vest/301505/potpisana-platforma-za-pracenje-sprovođenja-erp-a.php>

ma 19 – Digitalizacija sistema obrazovanja i uvođenje jedinstvenog informacionog sistema obrazovanja; U oblasti Zaposlenost i tržište rada, strukturna reforma 20 – Unapređenje nacionalne politike zapošljavanja u skladu sa dobrom praksom i standardima EU, i strukturna reforma 21 – Stvaranje uslova za praćenja, podsticanje i podršku cirkularnim migracijama, i u oblasti Socijalna zaštita i uključivanje, predviđena je strateška reforma 22 – unapređenje adekvatnosti kvaliteta i targetiranosti mera socijalne zaštite. U maju 2020. Savet EKOFIN dostavio je Republici Srbiji Preporuke koje se odnose na dostavljeni Program ekonomskih reformi.⁸

OBRAZOVANJE

Strateški, programski i pravni okvir

Srbija je 2012. godine usvojila Strategiju razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine kojom je razvoj obrazovanja zasnovan na sledećim ciljevima: povećanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja, povećanja obuhvata stanovništva na svim obrazovnim nivoima, dostizanje i održavanje relevantnosti obrazovanja (sistem usaglasiti sa neposrednim i razvojnim potrebama pojedinaca, ekonomskog, socijalnog, kulturnog i drugih sistema) i povećanje efikasnosti upotrebe resursa.⁹ Akcione planove za sprovođenje strategije Vlada je usvojila sa značajnim zakašnjenjem – tek početkom 2015. godine. Mišljenja o ostvarenosti ciljeva Strategije su kontradiktorna, i kreću se od procene da je realizacija Strategije na najvišem nivou dok se iz stručnih krugova čuju suprotne ocene.¹⁰ Nadležni ministar je početkom 2020. godine objavio da je započeta izrada Strategije obrazovanja do 2030. godine.

Narodna skupština Republike Srbije je 2017. usvojila više zakona u oblasti obrazovanja – Zakon o osnovama sistema obrazovanja, Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o dualnom obrazovanju, dok su izmenama i dopunama obuhvaćeni Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i Zakon o srednjem obrazovanju, Zakon o obrazovanju odraslih i dr.

U procesu pristupanja obrazovanje je tema pregovaračkog poglavlja 26 koje je otvoreno i privremeno zatvoreno februara 2017. godine. Pregovaračkom pozicijom predviđene su mere koje imaju za cilj, s jedne strane, povećanje kvaliteta obrazovanja na svim nivoima, predškolskom, osnovnom, srednjem, visokom i u domenu celoživotnog učenja, a s druge strane jačanje institucionalnih kapaciteta za učešće u programima EU. Porast obuhvata dece u predškolskom obrazovanju, smanjenje osipanja u osnovnom obrazovanju, reforma školskih programa u cilju veće participativnosti učenika, te definisanje nove mreže škola i obrazovnih profila u srednjem obrazovanju glavni su pravci planiranih reformi. Postavljen je

cilj da nakon 2020. godine najmanje 35% generacije u populaciji od 30-34 godine ima visoko obrazovanje. Takođe, “planirane su izmene zakonskog okvira i uvođenje pravednijeg finansiranja, koje će biti zasnovano na rezultatima”. Veća podrška celoživotnom učenju planirana je kroz povećanje broja akreditovanih ustanova i programa.

Pored Poglavlja 26, kroz Poglavlje 23 u delu o osnovnim pravima i anti-diskriminacionoj praksi prati se stepen ostvarivanja prava na obrazovanje kao jedno od osnovnih prava, naročito u pogledu prava manjina, s posebnom pažnjom posvećenom pravima Roma.

EU je sa Republikom Srbijom oktobra 2017. godine potpisala Sporazum o finansijskoj podršci reformi obrazovanja kojim se predviđa da će Evropska unija 27,4 miliona Evra nameniti programima za obuku 40000 učitelja i nastavnika, 4000 učitelja na manjinskim jezicima, 7000 stipendija namenjeno je romskoj deci, kao i usklađivanju obrazovnih programa sa potrebama tržišta rada i primeni Nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji (NOKS). Ova sredstva upotrebiće se radi “unapređenja jednakosti, pravičnosti i relevantnosti obrazovanja i sistema obuke, kao i postepenom usklađivanju sa standardima Evropske unije, politikama i praksi kako bi se bolje odgovorilo na potrebe tržišta rada, uključujući i posebna pitanja, poput obrazovnih potreba manjina i Roma”.¹¹ Uspostavljanje sistema NOK, predviđeno pregovaračkom pozicijom započeto je usvajanjem Zakona o Nacionalnom okviru kvalifikacija 2018. godine. Iste godine Republika Srbija je postala 31. članica Evropske agencije za posebne potrebe i inkluziju u obrazovanju (European Agency for Special Needs and Inclusive Education).

Početkom februara 2019. Srbija je na osnovu Sporazuma sa EU postala punopravni član programa Erasmus+ što joj omogućava da učestvuje ravnopravno sa drugim članicama EU, a ne više samo kao partner, u programima za obrazovanje, mlade i sport. Od 2014. približno 7.000 studenata iz Srbije i nastavnika bilo je na studijama u inostranstvu, a oko 4000 studenata i nastavnika iz EU bilo je na studijama odnosno predavalo je u Srbiji. Prema navodima Fondacije Tempus, zadužene za implementaciju programa, “od početka programa 2014. Srbija je prva na Zapadnom Balkanu i po broju odobrenih projekata i po količini sredstava i po broju ljudi koji odlaze na razmene u zemlje EU-a.”¹² Međutim, u februaru 2020. Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) suspendovala je članstvo Nacionalnog tela za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju zbog nedovoljne usklađenosti sa principima osiguranja kvaliteta utvrđenim u Evropskim standardima i smernicama za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Ova suspenzija je važan pokazatelj neuspeha politike povećanja kvaliteta obrazovanja i njegovog saobražavanja EU standardima.

8 https://www.consilium.europa.eu/media/44029/st08101-en20.pdf?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=Western+Balkans+and+Turkey%3a+Joint+conclusions+of+the+economic+and+financial+dialogue+of+19+May+2020

9 Ministarstvo prosvete, Strategija obrazovanja u Srbiji do 2020. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf>

10 <http://www.politika.rs/sr/clanak/446080/Ne-ispunjeni-zahtevi-Strategije-obrazovanja-do-2020-godine>

11 <http://europa.rs/eu-allocates-eur-27-4-million-for-education-reform-in-serbia/?lang=en> 15.10.2020

12 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/srbija-postala-punopravna-clanica-programa-erasmus-plus>

Prikaz glavnih problema u obrazovanju

Strategija obrazovanja u Srbiji 2012-2020. daje sveobuhvatnu sliku problema i izazova u oblasti obrazovanja, a s obzirom da se ova analiza fokusira na socijalnu dimenziju obrazovanja, posebno kroz vezu obrazovanja sa politikom zapošljavanjem i socijalnim uključivanjem, navodimo glavne izazove koje je identifikovao ESRP. Polazna tačka ESRP u delu Ljudski kapital i veštine je da je "nedostatak kvalifikacija i ključnih kompetencija ograničava zapošljivost na poslove koji nisu zahtevni u pogledu veština (*low skills jobs*) i koji su nisko profitabilni" jedan od ključnih problema u kontekstu razmatranja povećanja zapošljivosti. Iako je ESRP zasnovan na podacima iz perioda do 2014. identifikovani glavni izazovi i dalje su relevantni: Nizak nivo obrazovanja populacije starije od 15 godina, postojanje značajnih regionalnih i socijalnih razlika u pogledu nivoa obrazovanja, nizak kvalitet i nedovoljna relevantnost svih nivoa obrazovanja. Kvalitet i relevantnost osnovnog i srednjeg obrazovanja su na nižem nivou nego u većini zemalja EU, a srednje obrazovanje nije prilagođeno potrebama privrede i tržišta rada, dok je nedovoljan i kvalitet visokog obrazovanja uz relativno nisku efikasnost studiranja. Niska je dostupnost kvalitetnih programa za celoživotno učenje i niska participacija u celoživotnom učenju. Posebnu grupu izazova čini nizak obuhvat kvalitetnim obrazovanjem, posebno za decu iz osetljivih društvenih grupa. (deca iz siromašnih porodica, deca iz romskih zajednica, deca sa invaliditetom i deca koja žive u udaljenim ruralnim područjima), nizak obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, visoka stopa osipanja dece iz sistema obrazovanja i stopa ranog napuštanja škole, kao i manja dostupnost visokog obrazovanja deci iz osetljivih grupa.¹³

Program ekonomskog razvoja za 2020-2022 prepoznaje gotove iste probleme iz ugla potencijala i prepreka za ekonomski razvoj: Nedovoljan obuhvat dece predškolskim obrazovanjem, smanjenje broja učenika u osnovnom obrazovanju kao rezultat demografskih promena, kvalitet osnovnog obrazovanja, visoka nezaposlenost mladih, neusklađenost obrazovnih profila sa potrebama tržišta rada (preko 50% mladih na tržištu rada na poslovima koji ne odgovaraju njihovom obrazovnom profilu), dobar obuhvat u visokom obrazovanju (54,4% u školskoj 2018/2019 godini za populaciju 19/24 godine), ali sa izuzetno niskom stopom završavanja studija. Potrebno je nastaviti sa osavremenjavanjem nastave u srednjem i visokom obrazovanju. Javni rashodi iznose 3,51% BDP-a u budžetu za 2019. što je ispod proseka na nivou EU 28 (oko 5% BDP).¹⁴

Glavni nalazi u Izveštaju Evropske komisije za Srbiju za 2020. koji se odnose na pregovaračko Poglavlje 26 su da je Srbija postigla dobar nivo pripremljenosti u oblasti obrazovanja i kulture. Glavne preporuke se odnose na potrebu povećanja obuhvata dece u predškolskom obrazovanju, naročito dece iz

osetljivih društvenih grupa, neophodnost kreiranja institucionalnog okvira za punu efikasnost Nacionalnog okvira kvalifikacija, kao i da je potrebno obezbediti pravni i institucionalni okvir za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Konstatuje se, između ostalog, opadanje broja studenata na visokom obrazovanju, nedovoljan obuhvat dece predškolskim obrazovanjem, izvesno povećanje stope ranog napuštanja škole (6,8%), kontinuirano niska stopa učešća u celoživotnom učenju (5,1%). Utvrđen je napredak u reformi nastavnog programa u srednjem obrazovanju, ali je potrebno unapređenje relevantnosti programa stručnog obrazovanja i obuke. Konstatovan je i određeni napredak u povećanju učešća učenika i studenata iz osetljivih grupa, pre svega kroz povećanje stipendija, afirmativne mere i povećanje broja pedagoških asistenata, dok treba poboljšati primenu mera za smanjenje ranog napuštanja škola i segregacije, posebno na lokalnom nivou. Rezultati merenja znanja na PISA testu za 2018. godinu pokazuju da je više od jedne trećine petnaestogodišnjaka funkcionalno nepismeno u disciplinama čitanje, matematika i nauka, a taj je procenat još veći kod učenika trogodišnjih stručnih škola (80%). Konstatuje se i da blizu 30% osnovnih i srednjih škola ne zadovoljavaju standard kvaliteta.¹⁵

U ovoj analizi posebna pažnja data je problem obuhvata obrazovanja, ranog napuštanja školovanja, kvalitet obrazovanja i inkluzivnost obrazovanja. Značajni problemi su nesumnjivo i upravljanje sistemom obrazovanja -visoka centralizacija uvedena poslednjim zakonskim rešenjima i isključenost lokalne zajednice, smanjenje uloge Nacionalnog prosvetnog saveta, pripremljenost nastavnika za nove sadržaje u obrazovanju, slaba i neujednačena opremljenost škola i dr.

Kada je reč o **obuhvatu generacija različitim nivoima obrazovanja**, obuhvat dece programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja nešto je veći u školskoj 2018/19. godini i iznosi 62,5%, dok je obuhvat obavezanim pripremnim predškolskim programom manji nego prethodne godine i iznosi 97,1%. Kod osnovnog obrazovanja obuhvat generacije je nešto veći nego prethodne školske godine i iznosi 98,1%. Obrazovanje nakon završene osnovne škole nastavlja 98,2% učenika, a obuhvat generacije srednjim obrazovanjem je 87,4%, jer dolazi do osipanja učenika posle upisa u srednje škole. Broj učenika u osnovnim školama pokazuje dalji pad u školskoj 2018/19. godini (2,3%), što je uobičajen trend u poslednje vreme i uglavnom je posledica demografskih kretanja u našoj zemlji. Kod srednjeg obrazovanja broj učenika u školskoj 2018/19. godini veći je za oko 1,5% u odnosu na prethodnu školsku godinu.¹⁶

I kod obuhvata predškolskog i osnovnog obrazovanja prepreke za postizanje većeg obuhvata vezane su za položaj marginalizovanih grupa, pre svega Roma, što je i najbrojnija populacija koja rano napušta školovanje. Prema podacima iz 2014. godine "samo 64% dece iz romskih naselja završi

13 Navedeno prema Programu reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, <http://socijalnouklucivanje.gov.rs/sr/category/dokumentacrl/>, str. 21-24, 15.10.2020

14 Program ekonomskih reformi 2020-2022, <https://www.mfin.gov.rs/dokumenti/program-ekonomskih-reformi-erp/>

15 Navedeno prema Izveštaju Evropske komisije o napretku 2020. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf str. 102/103

16 Statistički godišnjak 2020, RZS <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20202053.pdf> str. 111

osnovnu školu na vreme, a samo 22% pohađa srednju školu¹⁷. Kod predškolskog obrazovanja obuhvat je uslovljen i nedovoljno razvijenom mrežom ustanova za predškolsko obrazovanje i vaspitanje, kao i njihovim geografskim rasporedom. Veći obuhvat poslednjih godina objašnjava se povećanjem broja privatnih ustanova.

Broj studenata na fakultetima i visokim školama smanjen je za 2,5% u školskoj 2018/19. godini. Obuhvat generacije koja pohađa fakultete i visoke škole je 54,7%. Ukupan broj upisanih studenata je 241968 od čega 186460 na državnim univerzitetima i 32724 na državnim visokim školama. Od ukupnog broja upisanih na državnim ustanovama iz budžeta je finansirano 100250 studenata od toga na državnim univerzitetima 85243 studenata.¹⁸

Za problem neprilagođenosti obrazovnih profila potrebama tržišta rada najveće nade polažu se u uvođenje dualnog obrazovanja. Uvođenje dualnog obrazovanja proisteklo je iz nalaza da obrazovni profili ne odgovaraju potrebama tržišta rada odnosno da mladi sa završenim srednjim obrazovanjem koji ne nastavljaju obrazovanje na visokoškolskim ustanovama nemaju stečeno obrazovanje koje im obezbeđuje uključivanje na tržište rada. Uvođenje dualnog obrazovanja nije bilo planirano Strategijom obrazovanja do 2020.godine, ali je tokom procesa planiranja, pripreme pravne regulative i početka primene značajan bio podsticaj inostranih agencija za razvoj. Zakon o dualnom obrazovanju usvojen je 2017.godine, a Master plan 2019. U Izveštaju o sprovođenju ESRP za 2018. godinu, napredak u uvođenju dualnog obrazovanja iskazuje se kroz porast broja upisanih učenika u obrazovne profile (u 2017/2018 upisano je 1482 učenika u 19 dualnih obrazovnih profila, dok je u 2018/2019 2960 upisanih), broj uključenih srednjih škola (povećanje sa 50 na 85 škola, što čini 23% u odnosu na ukupan broj srednjih stručnih škola u Srbiji) i povećanje broja zainteresovanih kompanija (sa 205 kompanija u školskoj 2017/2018 na 600 kompanija u školskoj 2018/2019 godini).¹⁹ U kontekstu posledica epidemije Covid19 biće relevantno analizirati uticaj krize na tok i ishod dualnog obrazovanja u narednom period, a za uspeh koncepta dualnog obrazovanja biće od značaja podaci o broju zaposlenih, kvalitetu poslova, te dužini trajanja zaposlenja nakon završenog dualnog obrazovanja.

Kvalitet obrazovanja je problem srpskog obrazovanja sa dalekosežnim i dugoročnim posledicama. Kvalitet obrazovanja meri se međunarodnim metodama PISA i TIMSS istraživanja, kao i analizom rezultata na završnom ispitu po završetku osnovne škole. "Prema rezultatima PISA testa iz 2018. učenici iz Srbije su na sva tri testa ostvarili rezultate ispod proseka za OECD zemlje: iz čitanja 439 poena (OECD prosek

493), iz matematike 448 poena (489) i nauke 440 (487)."²⁰ U Izveštaju o rezultatima završnog ispita na kraju osnovnog obrazovanja i vaspitanja u školskoj 2017/2018 godini koji sprovodi Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (ZVKOV), ističe se da "prosečno postignuće učenika na testu iz srpskog jezika, izraženo u bodovima, iznosi 11,99, iz matematike 10,04, a na kombinovanom testu iznosi 12,60 od mogućih 20 bodova."²¹ U Izveštaju se dalje navodi da "postignuća učenika na nivou okruga ukazuju na to da oko 60% okruga ostvaruje ispodprosečna postignuća na svim testovima. ...Učenici iz dva okruga ostvaruju iznadprosečno postignuće na svim testovima, a to su Grad Beograd i Južno-bački krug." Naglašava se da "postoji jasna povezanost između postignuća učenika na svim testovima i ekonomskih parametara razvijenosti opštine u kojima se učenici obrazuju. Naime, sa stepenom razvijenosti opštine kojoj škola pripada rastu i postignuća na završnom ispitu".²² Ovi podaci govore o ozbiljnosti problema neujednačenog kvaliteta obrazovanja.

Obrazovanje u seoskim naseljima je posebno zanemarena disciplina, a učenici seoskih škola, za razliku od dece s invaliditetom i romske dece, nisu nedovoljno prepoznati kao osetljiva grupa. Oni se suočavaju s isključenošću iz brojnih aktivnosti njihovih vršnjaka i bez dodatnih podsticaja u osnovnom obrazovanju teško mogu da nadoknade prepreke u kasnijim fazama obrazovanja. Ukoliko dolaze iz porodica sa više dece gde je izloženost siromaštvu velika uz slabu razvijenost lokalne zajednice, njihove šanse za jednakost u pristupu obrazovanju su praktično nepostojeće.

Problem prostorne (saobraćajne) dostupnosti ustanova obrazovanja naglašen je i u *Posebnoj izveštaju Zaštitnika građana Inkluzivno obrazovanje – Usluge dodatne podrške deci i učenicima u obrazovanju* (Beograd, oktobar, 2018). U Izveštaju se kaže: "Deci koja žive u udaljenim krajevima nisu obezbeđene usluge podrške u punoj meri, koje bi obezbedile puno uključivanje dece u nastavne, van nastavne i aktivnosti u zajednici i vršnjačkoj grupi. U najvećem broju slučajeva, jedini oblik podrške je finansijska naknada troškova prevoza koja često nije dovoljna da obezbedi adekvatan prevoz dece do i od škole na način koji će omogućiti njihovo puno uključivanje u zajednicu. Naknade često ne uvažavaju realne troškove prevoza dece, već se određuju u visini cene javnog prevoza čak i tamo gde javni prevoz nije organizovan. Deci nisu na raspolaganju usluge koje omogućavaju njihovo puno uključivanje u zajednicu uz odgovarajuće organizovan prevoz koji uvažava vremenske i druge potrebe ove dece". (str. 8).²³

17 Републички завод за статистику и UNICEF. (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жене и деце у Србији и Истраживање вишеструких показатеља положаја жене и деце у ромским насељима у Србији, Коначни резултати. Београд, Србија: Републички завод за статистику и UNICEF.

18 Statistički godišnjak 2020. str. 138

19 Izveštaj o sprovođenju Programa reformi zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. Godinu str. 37

20 Program ekonomskih reformi 2020-2022, <https://www.mfin.gov.rs/dokumenti/program-ekonomskih-reformi-erp/>, str. 153.

21 Navedeno prema Izveštaju o sprovođenju Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji u 2018.godini, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/category/dokumentaci/?oblast=,razvoj&tip=&godina=>, str. 37

22 Izveštaj o sprovođenju Programa reformi zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. Godinu str. 37

23 Petovar, K. Dostupnost obrazovanja u Srbiji, Fondacija Centar za demokratiju, oktobar 2020.

Još jedan problem u sistemu obrazovanja postoji u Srbiji, a to je njegova pravičnost. U reformi obrazovanja neretko se čuje zalaganje za primenu principa jednakih mogućnosti odnosno jednakih šansi, što ne znači nužno i pravičnost. Davanje jednakih podsticaja deci iz različitih društvenih sredina (obrazovanje roditelja, prihod na nivou porodice, etnička pripadnost, gradsko ili seosko naselje i dr.) ne zadovoljava zahtev pravičnosti. Pravičnost u pristupu obrazovanju treba da omogući da se deca i mladi iz svih društvenih slojeva uključe u obrazovanje. Depopulacija i starenje stanovništva zahtevaju povećanje ljudskih resursa i to je moguće samo ako svako dobije priliku, iz svoje individualne situacije, da dobije kvalitetno obrazovanje i nadoknadi ograničenja s kojima je suočen u porodici, sredini kojoj živi, manjini kojoj pripada itd. "Upis u predškolsko obrazovanje je veoma nepravično, jer je najmanja pokrivenost obezbeđena deci iz marginalizovanih društvenih grupa koji nemaju kvalitetne podsticaje u svom okruženju za koje su rani razvojni podsticaji od ključnog značaja. Istovremeno, to predstavlja početak gubljenja ljudskih resursa u obrazovnom sistemu što je jedan od najozbiljnijih problema u srpskom društvu" (Ivić 2014.2015)²⁴. Nedovoljno razvijen sistem stipendiranja, nedovoljna mreža đачkih domova već za učenike osnovnih škola i studentskih domova, a jedan od indikatora nejednakosti i nepravičnosti u sistemu obrazovanja je i činjenica da manje od 1% studenata Univerziteta u Beogradu dolazi iz seoskih porodica (Cvejić, 2010)²⁵.

Izveštaj o sprovođenju ESRP za 2018. godinu, konstatuje ostvareni napredak u primeni afirmativnih mera za upis učenika iz osetljivih grupa poput uvećanja broja bodova za upis u srednje škole, odnosno afirmativna mera upisa na visoko obrazovanje za osobe sa invaliditetom i za lica romske nacionalnosti.²⁶ Prema Pregledu podataka opština i gradova o merama za inkluziju Roma i Romkinja, u školskoj 2019/2020 godini ukupno je 28 opština (od onih koje su odgovorile na upitnik, prim. autora) odobrilo stipendije za učenike/ce koji pohađaju srednju školu, dok je 6 opština i gradova dodelilo ukupno 145 stipendija učenicima/cama romske nacionalnosti.²⁷

Problem jednakosti i pravičnosti na poseban način se ispoljava od početka epidemije bolesti Covid19 i uvođenja nastave na daljinu. Raspoloživost tehničkih resursa u školama, različit stepen tehničke opremljenosti domaćinstava i mogućnosti da se obezbedi praćenje nastave od kuće, a zatim i prekinut proces socijalizacije dece, naročito će pogoditi decu iz nerazvijenih sredina i siromašnih porodica i decu romske nacionalnosti.

PREPORUKA

- Neophodno je pripremiti sveobuhvatni izveštaj o realizaciji Strategije razvoja obrazovanja do 2020. uz učešće stručnog tima koji je učestvovao u izradi pripremi sveobuhvatni izveštaj o realizaciji Strategije.
- Izrada nove Strategije obrazovanja do 2030.godine, kao i Akcionog plana, treba da uključi sve zainteresovane strane, a pre svega relevantne stručnjake, nastavnike iz svih nivoa obrazovanja, vaspitače, roditelje i učenike, i da proces donošenja bude transparentan
- Racionalizacija mreža škola mora biti prilagođena konkretnoj situaciji u lokalnoj zajednici, i vođena ne samo budžetskim razlozima, već obrazovnim i pedagoškim potrebama.
- Neophodno je unaprediti tehničku opremljenost seoskih škola i unaprediti obrazovanje seoske dece, uvođenjem novih programa.
- Promovisati i unaprediti sistem stipendiranja učenika iz siromašnih porodica i nerazvijenih ruralnih područja od osnovne škole
- Neophodno je smanjiti centralizaciju u upravljanju sistemom obrazovanja, povećati uticaj lokalnih samouprava, i osnažiti Nacionalni prosvetni savet kako kroz proširenje nadležnosti, tako i raspoloživim resursima.

ZAPOSLENOST

U procesu pristupnih pregovora zapošljavanje sa socijalnom politikom prati se kroz Pregovaračko poglavlje 19. Skринing je u ovom poglavlju sproveden je 2014. a 2016.godine Izveštajem o skринingu je ustanovljeno da bi ovo poglavlje moglo da bude otvoreno onda kad Komisiji bude podnet akcioni plan. Akcioni plan treba da precizira dinamiku prenošenja pravnih tekovina i izgradnju neophodnih kapaciteta za sprovođenje i primenu pravnih tekovina. Priprema Akcionog plana bila je izuzetno spora. Pregovarački tim Vlade Republike Srbije je predstavila ovaj plan na Radnoj grupi Nacionalnog konventa o EU (NKEU), 15. januara 2019. i 14.juna 2019. Ni jedna primedba članova Radne grupe, koju čine i predstavnici reprezentativnih sindikata i poslodavačkih udruženja uz organizacije civilnog društva, nije usvojena. Od tada pa do usvajanja plana u maju 2020.godine nije bilo javnih prezentacija Akcionog plana. Nasuprot primedbama i moguće potrebnoj reviziji, usvajanje Plana je pozitivan korak ka otvaranju Poglavlja. Planom su obuhvaćene oblasti: radni odnosi, socijalni dijalog, zdravlje i bezbednost na radu, politika zapošljavanja, Evropski socijalni fond, socijalna zaštita i socijalno uključivanje, i anti-diskriminacija u politici zapošljavanja i socijalnoj politici.

Za praćenje stanja u oblastima koje su obuhvaćene Poglavljem 19, od velikog je značaja poglavlje 23 Vladavina prava i osnovna prava. Ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava koji pripadaju korpusu osnovnih prava, međutim, nije pitanje kojem se posvećuje pažnja u izveštajima Evropske komisije, a "u akcionom planu za poglavlje 23, koje sadrži mere za jednaki tretman i anti-diskriminaciju, kao i za zaštitu osetljivih grupa, ima samo nekoliko mera koje se odnose na zapošljavanje i socijalna pitanja" odnose na među kojima su i eko-

24 Ivić I., Pešikan A. "The Sources of Inequity in the Education System of Serbia and How to Combat Them" CEPS Journal, Vol.6. No.2, Year 2016, str.109

25 Navedeno prema Ivić I., Pešikan A. "The Sources of Inequity in the Education System of Serbia and How to Combat Them" CEPS Journal, Vol.6. No.2, Year 2016, str. 113

26 Izveštaj o sprovođenju Programa reformi zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. godinu str. 37

27 http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/07/Pregled_podataka_opstina_i_gradova_o_merama_za_inkluziju_Roma_i_Romkinja_2019.pdf

nomska i socijalna prava”²⁸ Zbog toga su sve češći predlozi da se uvede unakrsno praćenje stanja kroz pojedina poglavlja kako bi stanje u oblastima koja zahtevaju multidimenzionalni pristup bilo bolje praćeno.²⁹ I u drugim poglavljima su navedene reforme i/ili mere relevantne i za politiku zapošljavanja, kao što je, na primer, u poglavlju 18 – statistika, kontinuirana primedba Evropske komisije o nedostatku statistike otvorenih radnih mesta.

ESRP na sveobuhvatan način prikazuje ključne izazove na tržištu rada. Visoka opšta stopa neaktivnosti (neaktivnost starijeg stanovništva, žena, mladih, osoba sa invaliditetom i osoba bez stručnog znanja), segmentirano tržište rada (razlike između javnog i privatnog sektora, sigurna zaposlenost nasuprot privremeno zaposlenima, samozaposlenima i radnicima u sivoj ekonomiji, te regionalne razlike) i strukturna nezaposlenost, visoka nezaposlenost, neaktivnost mladih i (neusklađenost obrazovnih profila sa potrebama tržišta rada, dugoročna nezaposlenost, visok procenat tzv. NEET mladih koji nemaju zaposlenje a nisu na školovanju ili obuci), isključenost Roma iz formalnog tržišta rada (nizak nivo obrazovanja, visok stepen ranog napuštanja škole, glavni su prepoznati izazovi. Svi nabrojani izazovi, kako se ističe u Programu, imaju jednu zajedničku karakteristiku – dugoročni karakter. Samim tim oni zahtevaju višedimenzionalni pristup i kontinuitet u primeni reformi. „Odlučujući uslov za efektivnost politike zapošljavanja u Srbiji, i više nego u drugim zemljama, jeste da politika zapošljavanja postane sastavni deo jednog integrisanog pristupa za rešavanje različitih faktora na strani ponude i tražnje koji utiču na situaciju na tržištu rada, a u cilju međusobnog povezivanja svih pristupa koji se primenjuju. Međutim, politika zapošljavanja, onako kako se trenutno planira i sprovodi u Srbiji, uskog je dometa i u velikoj meri je izolovana od vladinih širih ekonomskih i fiskalnih mera – u praksi, ona je ograničena na usavršavanje određenih pravila koja se tiču zapošljavanja i otpuštanja, posredovanje u zapošljavanju i savetodavne usluge koje pruža Nacionalna služba za zapošljavanje, kao i na određeni broj programa i mera aktivne politike zapošljavanja malog obima za određene kategorije stanovništva. Koordinacija strategije i politike zapošljavanja sa odgovarajućim obuhvatnim ekonomskim strategijama i politikama na nacionalnom nivou ostaje veliki izazov.”³⁰

Od značaja za praćenje politike zapošljavanja i radnih odnosa, važno je istaći da je Srbija ratifikovala revidiranu Evropsku socijalnu povelju (ESP) bez odredbi o pravu na kolektivnu žalbu, kao i da Srbija učestvuje u programu EaSI. Međunarodna organizacija rada donela je Plan dostojanstvenog rada za Srbiju za period 2019-2022.

Na strateškom nivou, u Srbiji je u primeni Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. Jedan od problema na strateškom nivou je što se politikom zapošljavanja bave i druge strategije, ali nisu ujednačene sa Nacionalnom strategijom zapošljavanja, te su u njima definisani različiti očekivani ishodi.³¹ Na osnovu Strategije se na godišnjem nivou donosi akcioni plan zapošljavanja koji bi trebalo da bude instrument kojim će Srbija usklađivati svoje politike u oblasti zapošljavanja sa evropskim Smernicama za zapošljavanje, što po mišljenju stručnjaka nije slučaj u praksi. „NAPZ (za 2018, prim. autora) se bavi isključivo pitanjima ponude radne snage implicirajući da je jedini problem tržišta rada u Srbiji neodgovarajuća radna snaga koja nije usklađena sa potražnjom, pri čemu ne postoje nikakvi podaci o tome kolika i kakva je potražnja za radnom snagom. Predložene intervencije fokusiraju se na usluge i mere koje sprovodi NSZ pri čemu je planirani obuhvat nezaposlenih zanemarljiv,”³² uz isticanje i činjenice da NAPZ samo delimično prati indikatore koji su određeni evropskim Smernicama za zapošljavanje.

Pravni okvir koji je relevantan za politiku zapošljavanja je sve više fragmentiran, a Zakon o radu postaje sve više krovni zakon. U praksi to često dovodi do kontradiktornosti između pojedinih zakona, teškoćama u primeni, a samim tim otežava i ostvarivanje radnih prava.³³ Jedan od primera različitog regulisanja iste tematike je odredba o diskriminaciji u Zakonu o zabrani diskriminacije i Zakonu o radu – prvim zakonom zabranjena je diskriminacija u oblasti rada, dakle svakog radno angažovanog lica, dok se Zakonom o radu zabrana diskriminacije odnosi samo na zaposleno lice, tj. lice u radnom odnosu. Zakon o radu izmenjen je 2014. godine, ali je tom prilikom propušteno da se istovremeno urede brojna neregulisana pitanja – Zakon o agencijskom zapošljavanju, na primer, usvojen je tek 2019. godine. Izmene i dopune Zakona o radu usvojene su bez javne rasprave i učešća sindikata što je flagrantan primer nedostatka dijaloga i participacije ključnih aktera u dizajniranju javnih politika. Na donošenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti čeka se već nekoliko godina. Zakon o štrajku, zakon o osiguranju od povreda na radu, unapređenje pravnog okvira za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu neki su od poslova koji čekaju zakonodavca, ali zahtevaju i otvoreni dijalog između svih ključnih aktera. Indikativno je da je i prilikom uvođenja mera za pomoć privredi od posledica epidemije Covid 19 Vlada Srbije propustila da uključi sindikate u razmatranje vrste i obuhvata mera.

31 Ibid. str.17

32 Bradaš, S. Politike zapošljavanja u Srbiji – podstrek (ne)dostojanstvenom radu, Fondacija Centar za demokratiju, Beograd, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-politike-zaposljavanja-u-srbiji.pdf> str. 23

33 Posebnim zakonima regulišu se prava iz radnog odnosa u određenim delatnostima i službama: Zakon o državnim službenicima, Zakon o zaposlenima u autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave, Zakon o zaposlenima u javnim službama, Zakon o policiji, Zakon o vojsci, Zakon o volontiranju... Za zaštitu radnih prava relevantni su i Zakon o zaštiti zdravlja i bezbednosti na radu, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu, Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, Zakon o zapošljavanju stranaca.

28 Jusić M, Obradović N., Enlargment Policy and Social Change in Western Balkans, Friedrich Ebert Fondacija, Sarajevo 2019

29 Praksu unakrsnih analiza pojedinih poglavlja sa poglavljem 23 započeo je Nacionalni konvent o EU 2020.godine kroz projekat Vladavina prava kroz poglavlja. Jedna od analiza obuhvatila je Poglavlje 19.

30 Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, str. 15-17

S obzirom da je u narednom periodu neophodno dalje usaglašavanje ovog Zakona o radu sa standardima EU (predviđen rok je kraj 2021), biće neophodno da se uzmu u obzir svi nedostaci koji su došli do izražaja tokom vanrednog stanja uvedenog povodom epidemije bolesti Covid19 u martu 2020. „Skoro sve kategorije radno angažovanih lica doživele negativan uticaj po svoja radna prava, usled epidemije i mera donetih tokom vanrednog stanja. Do izražaja su došli svi nedostaci sistema radnopravnih propisa i mehanizama za njihovu primenu koji su posledica višegodišnjeg trenda urušavanja radnih prava za koji se može se reći da je presudno uticao na to da udar na pravni poredak u domenu rada bude tako intenzivan. Ovo se, pre svega, odnosi na Zakon o radu koji sadrži brojne pravne praznine i nedorečene pravne norme koje su se u mnogim situacijama pokazale kao vrlo ugrožavajuće za prava i interese radno angažovanih lica, a ponekad i poslodavaca.”³⁴

Na zakonodavnom planu, ne sme se izgubiti iz vida obaveza Srbije da ratifikuje preostale konvencije MOR, među kojima je od prošle godine i Konvencija o nasilju i zlostavljanju na radu, Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

U Programu ekonomskih reformi 2020-2022 ističu se kako glavni trendovi u oblasti tržišta rada: rast zaposlenosti tokom 2019, rast zaposlenosti u neformalnom sektoru (oko 552 hiljade lica radnog uzrasta je bilo neformalno zaposleno), opstajanje visoke stope dugoročne zaposlenosti (5,2% u 2018) što je pretnja trajnom isključenju s tržišta rada. Stopa nezaposlenosti mladih (15–24) u Srbiji se smanjila, ali između ostalog i zbog emigracije i negativnih demografskih trendova (26% u trećem kvartalu 2019. godine). Strukturnom reformom 20 - Unapređenje nacionalne politike zapošljavanja u skladu sa dobrom praksom i standardima EU, kao glavne aktivnosti predviđene su priprema, donošenje, primena i praćenje nove Nacionalne strategije zapošljavanja 2021-2026 sa pratećim akcionim planom zapošljavanja 2021-2023. U proceni očekivanog uticaja ovih aktivnosti na socijalne ciljeve kao što su zaposlenost, smanjenje siromaštva, jednakost i rod, predviđa se „kreiranje novog strateškog okvira koji je usklađen sa potrebama tržišta rada i tekućim reformskim procesima sektorskih politika, u funkciji je unapređenja stanja na tržištu rada. Teže zapošljiva lica u fokusu su politike zapošljavanja i u narednom periodu, kako bi se podstakao njihov ravnopravniji položaj.”³⁵ Uticaj na konkurentnost se očekuje kroz ojačan rad institucija tržišta rada, aktivne mere zapošljavanja, ali i kroz mere u oblasti privrede, obrazovanja, omladinske politike, socijalne inkluzije, a koje su od značaja za oblast zapošljavanja, što sve treba da dovede do unapređenja ljudskog kapitala, stanja na tržištu rada, smanjenju

rada u svojoj ekonomiji, ističe se u Programu.³⁶ Stiče se utisak da se očekuje visok stepen sinergije sa merama u socijalnoj sferi, od kojih su neke naveden u uvodu Programa (reforma obrazovnog sistema, regionalna disperzija SDI, podsticaji zapošljavanju mladih, kao i ranjivih kategorija društva, podrška socijalnom preduzetništvu, rodno odgovorno budžetiranje i ponovno podizanje minimalne cene rada³⁷), ali nije preciznije prikazano na koji način se do te sinergije namerava doći. Problem s kojima se suočavaju građani Srbije, zaposleni, radnici u neformalnoj ekonomiji, toliko su brojni da se postavlja pitanje može li samo donošenje nove Strategije uz sadejstvo sa nedovoljno jasnim reformskim pravcima u drugim oblastima dovesti do realnog poboljšanja njihovog položaja.

Pandemija bolesti Covid19 nastupila je nakon što je, u januaru 2020.godine Program ekonomskih reformi predstavljen Evropskoj komisiji, ali će njene posledice na ekonomiju i svet rada biti toliko značajne da se čini neizostavnim značajna revizija Programa ekonomskih reformi i potreba njegovog usklađivanja sa novim stanjem na tržištu rada. Uostalom, Preporukama ECOFIN Saveta EU iz maja 2020. veliku pažnju posvećena je posledicama pandemije: preporučuje se proširenje socijalne zaštite, mere za očuvanje zaposlenosti, povećanje obima aktivnih mera zapošljavanja, adekvatne naknade za nezaposlenost, unapređenje socijalnih davanja osobama koje su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, smanjenje poreza na najniže zarade i dr.

Prikaz glavnih problema u politici zapošljavanja

Glavni izazovi u oblasti zapošljavanja su nezaposlenost, visoka neformalna zaposlenost, siromaštvo zaposlenih, položaj osetljivih grupa na tržištu rada, povrede radnih prava i neefikasnost mehanizama za njihovu zaštitu kojima ova analiza posvećuje pažnju. Sigurno je da i oblast zaštite zdravlja i bezbednosti na radu predstavlja veliki problem, kako zbog kontinuirano velikog broja povreda na radu sa smrtnim ishodom, tako i zbog izloženosti velikog broja radnika na prvoj liniji rizika tokom epidemije bolesti Covid19. Otsustvo napretka u socijalnom dijalogu godinama se ističe u Izveštajima Evropske komisije za Srbiju. Neregistrovani rad, tj. rad u „svojoj ekonomiji” i dalje je jako prisutan, a Covid19 kriza će, očekuje se, značajno uticati na transfer jednog broja radnika iz formalne zaposlenosti u neformalnu.

Tokom 2019. ostvaren je napredak na nivou stope zaposlenosti (49,0%), a pala je stopa nezaposlenosti (10,4%). Broj nezaposlenih bio je 335 900 (za 76300 manji nego u 2018. godini). Opala je stopa neaktivnosti (45,3%) ali je broj neaktivnih lica i dalje izuzetno velika 2 687 000. Neformalna zaposlenost registrovana je na nivou od 18.2% a najviše neformalno zaposlenih zabeleženo je u starosnoj grupi 25-54 godine i kod samozaposlenih bez radnika. Beleži se rast broja zaposlenih radnika na neodređeno vreme (veći je za 55.000 nego u 2018.) Broj zaposlenih na određeno vreme na povremenim ili sezonskim poslovima veći je za 9800 što se delimič-

34 Bradaš, S. Sekulović, I. Reljanović, M. „Uticaj epidemije covid-19 na položaj i prava radnica i radnika u Srbiji”, UN Human Rights Office of the High Commissioner i Fondacija Centar za demokratiju, Beograd, 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-uticaj-epidemije-covid-19-na-polozaj-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji.pdf> str. 11

35 Program ekonomskih reformi 2020-2020, str. 166

36 Ibid. Str. 165

37 Ibid. Str. 1

no može pripisati primeni Zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima usvojenom 2018. godine).³⁸ Pomažućih članova domaćinstva u ukupnom broju zaposlenih ima 157.600 od čega je najveći broj u poljoprivredi.

Broj aktivnih **mladih** smanjen je za 2,8%, stopa aktivnosti iznosila je 29.6%, a stopa nezaposlenosti 27,5% (2,2% manja u poređenju sa 2018.). Zaposlenih mladih bilo je 153800. Stopa NEET mladih je 15,3% čime je zabeležen pad od 1,2% u odnosu na 2018. Zabrinjava opstajanje visoke stope ranog napuštanja školovanja (6,6%).

Aktivne mere zapošljavanja nisu dovoljne da bi odgovorile na potrebe velikog broja nezaposlenih, i posebno onih teško zapošljivih i dugoročno nezaposlenih. U Izveštaju Evropske komisije za 2020. primedbe su date kako na način sprovođenja aktivnih mere zapošljavanja, kako zbog delimičnog smanjenja budžeta za 2020. tako i zbog obuhvata ovih mera jer "samo 28% onih koji su prijavljeni kao nezaposleni kod Nacionalne službe za zapošljavanje imaju pristup ovim merama"³⁹. Većina ovih mera je organizovana kao jednokratne mere i to najčešće sajmovi zapošljavanja što ne može dati dugoročne mere. Tokom 2020. Vlada Republike Srbije je, preko Nacionalne službe zapošljavanja, započela program Moja prva plata. Cilj je povezivanje mladih nezaposlenih i poslodavaca, ugovor se zaključuje između njih i NSZ. Poslodavac je u obavezi da kandidatu obezbedi radni prostor i mentora, da ga prati tokom 9 meseci usavršavanja i izveštava NSZ koja će na osnovu izveštaja uplaćivati mesečnu novčanu pomoć od 20.000 dinara za lica sa srednjim obrazovanjem, a od 24.000 dinara za lica sa visokim obrazovanjem.

Mere za **zapošljavanje Roma**, kao najosetljivije grupe na tržištu rada još nisu dale značajnije rezultate, kao ni brojne druge mere koje imaju za cilj poboljšanje položaja Roma u srpskom društvu, od kojih je većina pomenuta u Poglavlju 23 u delu o osnovnim pravima: nizak stepen obrazovanja, teškoća prelaza sa školovanja na rad, visok procenat neformalnog rada, te opšta izloženost siromaštvu (uslovi stanovanja, pristup pitkoj vodi, struji, izloženost višestrukoj diskriminaciji) čini da ova grupa naših sugrađana traži i dalje izuzetnu pažnju zajednice. Prema navodima direktora NSZ iz jula 2020. na evidenciji NSZ evidentirano je oko 29.000 osoba romske nacionalnosti, a u prvih šest meseci u programe službe bilo uključeno 1.500 Roma, od toga 670 žena.⁴⁰ Neophodno je širenje obuhvata mera koje imaju za cilj povećanje broja romske dece sa završenim osnovnim obrazovanjem, povećan upis u srednje obrazovanje i sticanje stručnog znanja. Poseban problem je segregacija na tržištu rada prema Romima što zahteva i razbijanje predrasuda na strani poslodavaca, a tu je neizostavna uloga države, privrednih komora i poslodavačkih udruženja.

Položaj žena na tržištu rada je i dalje nepovoljniji od položaja muškaraca. Stopa neaktivnosti žena je veća od neaktivnosti muškaraca, kako zbog velikog broja žena koje rade kao pomažući članovi domaćinstva, zbog nedovoljne podrške za uspostavljanje balansa između obaveza na poslu i u porodici, diskriminacija prilikom zapošljavanja i na poslu. Zarade žena su i dalje niže od zarada muškaraca. Prema Indeksu rodne ravnopravnosti, u domenu rada gde se meri jednakost pristupa tržištu rada za žene i muškarce, kao i kvalitet zaposlenosti i uslovi rada „u odnosu na prosek EU-28, Srbija beleži nižu vrednost indeksa za 3,3 poena i zauzima 22. mesto kada se rangira zajedno sa državama članicama, pri čemu je najbliža Bugarskoj i Mađarskoj po vrednosti indeksa za domen rada.“ Iako je vrednost indeksa za 2016. pokazala povećanje u odnosu na prethodni izveštajni period 2014. godine⁴¹ ipak, ovo povećanje vidi se, pre svega, kao rezultat povećane participacije „usled povećanja stope zaposlenosti muškaraca i žena, a ne zbog smanjenja rodnog jaza u zaposlenosti koji je čak neznatno povećan.“⁴² Visoka učestalost rodne diskriminacije potvrđuje se i kroz visoki broj pritužbi podnetih nezavisnim institucijama, pre svega Poverenicima za zaštitu ravnopravnosti. „Među neaktivnim osobama koje ne traže posao zato što su izgubile nadu da će ga naći, 62% su žene, dok među onima koji ne traže posao zbog toga što se brinu o deci ili odraslim članovima porodice kojima je potrebna briga 97% su žene. „Starije radnice“ (45+) su u lošem položaju, njihova stopa zaposlenosti je 2016. godine bila 47% a stopa neaktivnosti 48%. Najniže ekonomsko učešće zabeleženo je među ženama sa invaliditetom i Romkinjama. Samo 4% žena sa invaliditetom obavlja plaćeni rad, a samo 9% Romkinja starosti 15-65 godine je zaposleno, što je mnogo manje od 32% muškaraca Roma odnosno 55% nacionalnog proseka. ... Rodni jaz u zaradama opstaje iako nije tako visok kao u nekim drugim zemljama (8,7%).“⁴³ U analizi Fondacije Centar za demokratiju ističe se da „analiza demografskih karakteristika zaposlenosti ukazuje na to da su žene više nego muškarci (57% u odnosu na 48%) zaposlene na neodređeno vreme, što je rezultat većeg učešća zaposlenosti žena u sektorima obrazovanja i zdravstva koji generišu i najveću zaposlenost na neodređeno vreme. U ranjivoj zaposlenosti podjednako je učešće muškaraca i žena, sa tim da je struktura ranjive zaposlenosti nepovoljnija po žene: među zaposlenim ženama 13% su pomažući članovi domaćinstva (u odnosu na 4% muškaraca), dok je među muškarcima 26% samozaposlenih bez zaposlenih (u odnosu na 12% žena).“⁴⁴

Politika zapošljavanja je tesno povezana sa borbom za smanjenje siromaštva, za smanjenje izloženosti riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, te smanjenju diskriminaciji prilikom zapošljavanja i na radu. U Srbiji je 10% zaposlenih u

38 Navedeno prema Anketi o radnoj snazi 2019, RZS <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/trziste-rada/>

39 Izveštaj Evropske komisije za Srbiju 2020. https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf

40 http://www.nsz.gov.rs/live/info/vesti/potpisan_memorandum_za_unapre_enje_zapo_ljavanja_roma.cid69277

41 http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf str. 23.

42 Ibid.

43 Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu, <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/> str. 136

44 Sarita Bradaš, „Prekarna zaposlenost na tržištu rada Srbije“, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-prekar-na-zaposlenost-sarita-bradas.pdf>, str 4.

riziku od siromaštva (in work poverty). Povećanje zarada i povećanje kvaliteta posla postaje široko postavljeni zahtev u situaciji u kojoj su standardi dostojanstvenog rada nedovoljno promovisani i poštovani. Prosečna minimalna zarada povećana je u septembru 2020.godine ali još uvek nije dostigla prosečnu potrošačku korpu što je dugoročni zahtev sindikata.

Radnici u Srbiji su poslednjih godina izloženi pojačanoj prekarizaciji. **Prekarizaciju** uslovljava povećanje angažovanja radnika po ugovorima o privremenim i povremenim poslovima, ugovoru o delu, zapošljavanje preko agencija za privremeno zapošljavanje, i naravno rad u sivoj ekonomiji. Radnici koji rade po tim osnovama ne uživaju ista prava koje imaju zaposleni po ugovoru o radu, kao što je pravo na plaćen godišnji odmor, naknada za prekovremeni rad, pravo na plaćeno bolovanje, pravo na jednaku zaradu za jednaki rad, pravo na sindikalno organizovanje i dr. U istraživanju o prekarnosti Fondacije Centar za demokratiju iz 2019. navode se stavovi sindikata i poslodavaca o razlozima širenja prekarnosti. Sindikati „uzroke prekarizacije rada u javnom sektoru vide u zabrani zapošljavanja (u javnom sektoru, prim. autora). Nakon odlaska zaposlenih koji su bili u radnom odnosu na neodređeno vreme, primaju se radnici sa ugovorima na određeno vreme ili sa ugovorima o privremenim i povremenim poslovima što predstavlja kršenje odredbi Zakona o radu. ...Sve prisutnije zapošljavanje preko agencija u javnim preduzećima je alibi za privatne poslodavce“⁴⁵. S druge strane, „razloge za zabrinjavajući rast prekarnih oblika rada poslodavci vide u poslovnom ambijentu koji kreira država, a koji je povoljan samo za odabrane, bliske režimu. Takav „ambijent“ stvara niz problema koji „običnim“ preduzećima onemogućavaju uspešno poslovanje jer su izloženi nelojalnoj konkurenciji.“ Ipak, kod poslodavaca je „prisutna svest o zloupotrebama u zapošljavanju preko agencija“.⁴⁶

U politici zapošljavanja dugoročne efekte proizvela je **zabrana zapošljavanja u javnom sektoru** od 2013. godine. Počeni su posebno pojedini sektori (obrazovanje, zdravstvo), a po nekim analizama naročito su ugrožene žene koje su tradicionalno najbrojnije u ovim sektorima. Osim analize finansijskih efekata ove zabrane, sveobuhvatna analiza njenog uticaja na društvo i ljudske resurse nije blagovremeno urađena. Odobravanje dodatnog zapošljavanja često je pista kojom se odvija tzv. partijsko zapošljavanje.

Nedostatak **socijalnog dijaloga** je dugotrajan problem. Problem izuzetno kratkih i nerealnih rokova ostavljenih za analizu zakona, usvajanje zakona po hitnom postupku, nekoliko situacija koje su dovele do prekida učešća sindikata u radu Socijalno ekonomskog saveta, odsustvo konsultacija sa oko državnih mera pomoći u kontekstu krize Covid19 samo su neki od problema s kojima se suočavaju socijalni partneri. Odlaganje donošenja Zakona o štrajku, decentralizacija ko-

lektivnog pregovaranja i praktično ograničavanje kolektivnog pregovaranja na javni sektor, to još više potvrđuju.

Povrede radnih prava i mogućnosti njihove zaštite:

Mogućnost zaštite radnih prava u mnogome je zavisna od kapaciteta i nadležnosti Inspektorata za rad. U Izveštaju Evropske komisije 2020. precizno se ističe da Zakon o inspekcijama treba da se usaglasi sa relevantnim konvencijama Međunarodne organizacije rada, u delu kojim se proširuju nadležnosti inspektorata za rad kako bi mogli slobodno da ulaze na mesto gde vrše inspekciju i to bez prethodne najave što će, kad znamo praksu, sigurno biti od velikog značaja za zaštitu radnih prava. Za efikasnost ishoda inspekcijanskog nadzora i pokretanja prekršajnog postupka od presudne je važnosti efikasnost prekršajnih sudova. Zaštita zdravlja i bezbednosti na radu predstavlja novi izazov u kontekstu pandemije bolesti Covid19 i izloženosti riziku od oboljevanja na poslu velikog broja radnika na prvoj liniji, među kojima su najbrojnije žene.

Radni sporovi pred redovnim sudovima neretko traju više godina što je za radnika, kao slabiju stranu u postupku, izuzetno nepovoljno. Šanse da se to promeni u mnogome zavise od reforme pravosuđa. Ovo pitanje, međutim, nedovoljno se razmatra u okviru Pregovaračkog poglavlja 23, kako u delu o reformi pravosuđa, tako i u delu o osnovnim pravima. U 2019.godini pred sudovima u Srbiji se vodilo 70741 radnih sporova.⁴⁷

U Godišnjem izveštaju Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. ističe se da je među oblastima diskriminacije, na prvom mestu i dalje oblast rada i zapošljavanja, sa trećinom od ukupnog broja podnetih pritužbi. Godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2019. potvrđuje veliki broj pritužbi iz oblasti radnih odnosa, pre svega zlostavljanje na radu, nezakonitost prilikom prestanka radnog odnosa, neisplaćivanje zarada i dr.

Epidemija bolesti Covid19 prouzrokovala je brojne potrese na tržištu rada. Tokom vanrednog stanja u periodu mart-maj 2020. došlo je do prekida rada u brojnim privrednim granama što je zapretilo otpuštanjem velikog broja zaposlenih. Prvi na udaru bili su radnici angažovani na ugovorima o privremenim i povremenim poslovima, na osnovu ugovora o delu, preko agencija za privremeno zapošljavanje, kao i radnici u „sivoj ekonomiji“. Vlada Republike Srbije primenila je mere pomoći privrednim subjektima kako bi se očuvala privredna aktivnost i zaposlenost. Merama, međutim, nisu obuhvaćeni radnici koji nisu zaposleni u smislu odredbi Zakona o radu, po osnovu ugovora o radu. U kontekstu godinama promovisanog samozapošljavanja, važno je naglasiti da se ogroman broj vlasnika mikro-preduzeća našao u izuzetno teškoj situaciji što potvrđuje stav o njihovoj visokoj ranjivosti. U najvećem broju su to preduzetničke radnje u sektoru usluga što potvrđuje i statistika – u 2019. od ukupnog broja zaposlenih (2.832.900) samozaposlenih je 642.600, od čega njih 539.100 ne zapošljava druge radnike.

45 Bradaš, S. Prekarni rad u Srbiji, Izveštaj iz istraživanja, Fondacija Centar za demokratiju, 2019. <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-prekarni-rad-u-srbiji.pdf> str. 7-9

46 Ibid. str.13

47 Vrhovni kasacioni sud, Godišnji izveštaj o radu sudova u Republici Srbiji za 2019.godinu

PREPORUKE – POLITIKA ZAPOSŁJAVANJA

- Pristupiti izradi novog Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike kao strategije razvoja javnih politika u oblasti socijalne politike i zapošljavanja koja je komplementarna Akcionom planu;
- Nacionalna strategija zapošljavanja i akcioni plan treba da se zasnivaju na postavkama i predviđenim indikatorima Evropskih smernica za zapošljavanje, kao i da se u njenu pripremu uključe svi relevantni činioci, a pre svega socijalni partneri
- Neophodno je izraditi matricu za monitoring implementacije Akcionog plana za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje i
- Neophodno je jačanje socijalnog dijaloga i uključivanje socijalnih partnera u planiranje, uvođenje i praćenje reformi, kao i unapređenje dijaloga sa organizacijama civilnog društva
- Politike zapošljavanja treba da promovišu dostojanstven rad tako da kreiranje poslova bude usklađeno sa međunarodnim standardima rada, socijalnom zaštitom i osnovnim radnim pravima
- Neophodno je uspostaviti statistiku o otvorenim novim radnim mestima
- Neophodno je ukidanje zabrane zapošljavanja u javnom sektoru i prekid prakse partijskog zapošljavanja kroz uvođenje otvorenih konkursa i transparentnih procedura selekcije na osnovu kompetencija

SOCIJALNA POLITIKA

Strateški, programski i pravni okvir

Usklađivanje socijalne politike sa standardima EU se u procesu pristupanja prati kroz pregovaračko poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje. Izveštajem o skriningu (2016) naglašeni su prioriteti u ovoj oblasti: Potrebno je uložiti veće napore kako bi se obezbedila socijalna inkluzija ranjivih grupa, kao što su Romi, osobe sa invaliditetom, mladi, starija populacija i drugo socijalno i ekonomsko ugroženo stanovništvo. Potrebno je posvetiti posebnu pažnju stopi rizika od siromaštva (25,6%) koja je u porastu i može se uporediti sa najvišim stopama u EU, posebno kada je reč o seoskom stanovništvu. Neophodan je više strateški pristup reformama socijalnih naknada u okviru integrisanog pristupa, uključujući pružanje socijalnih usluga kako bi se pružila delotvornija podrška onom stanovništvu kojima je najpotrebnija. Potrebno je nastaviti sa aktivnostima podizanja svesti u ovoj oblasti. Potrebno je pažljivo pripremiti proces deinstitucionalizacije. Potrebno je posvetiti veću pažnju socijalnoj integraciji osoba sa invaliditetom, uključujući razvoj usluga podrške u zajednici, kao i kroz pristupačnost zgrada. U oblasti socijalne zaštite, radi orgovora na demografske izaove, se naglašava potreba za većom aktivacijom i većim učešćem na tržištu rada, za povećanjem zaposlenosti, izbegavanje privremenog penzionisanja. Predstavnicima socijalno ugroženih grupa potrebno je obezbediti jednak pristup zdravstvenim uslugama. U delu o jednakosti žena i muškaraca, ističe se neophodnost bolje zaštite prava žena, naročito onih u vezi sa ravnopravnošću na radnom mestu.

Kao što je napred navedeno, Akcionim planom usvojenim maja 2020. predviđeni se dinamika i resursi neophodni za usklađivanje pravnog sistema u ovoj oblasti sa standardima EU. Značajno prožimanje postoji između poglavlja 19 sa poglavljem 23. Akcionim planom za poglavlje 23 je predviđen čitav niz mera za socijalno uključivanje pripadnika osetljivih grupa.

U pripremi je Strategija socijalne zaštite za period 2019-2025. Nacrt Strategije objavljen je maja 2019.godine i naišao na brojne primedbe među organizacijama civilnog društva.⁴⁸ Za oblast socijalne zaštite i socijalnog uključivanja od značaja su i Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020, Strategija obrazovanja u Srbiji 2012-2020, Strategija o rodnoj ravnopravnosti (2016-2020), Nacionalna strategija za mlade 2015-2025, Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji 2016-2025. U primeni je Zakon o socijalnoj zaštiti iz 2011. a nacrt izmena i dopuna ovog Zakona objavljen je 2018. i sprovedena je javna rasprava tokom jula i avgusta 2018.godine.⁴⁹ Zakon o finansijskoj zaštiti porodice s decom, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom neki su od zakona koji uređuju oblast socijalne zaštite.

Program reformi politike zapošljavanja (ESRP) utvrdio je glavne izazove u oblasti i ključne mere u ovoj oblasti, povezujući mere u oblasti zapošljavanja i tržišta rada, ljudskog kapitala i veština i socijalnog uključivanja i socijalne zaštite,⁵⁰ predviđajući i pravce daljih reformi. Prema izveštajima o sprovođenju ESRP ispunjenost mera u oblasti socijalnog uključivanja i socijalne zaštite je na nivou jedne trećine.

U Programu ekonomskih reformi (ERP) 2020-2022 mere iz oblasti socijalne zaštite predviđene su strukturnom reformom 20 - Unapređenje adekvatnosti, kvaliteta i targetiranosti mera socijalne zaštite. U ovom šestom ciklusu Programa predviđeno je da se u ovoj oblasti sprovede uspostavljanje jedinstvenog registra Socijalna karta (registar Socijalna karta) koji će omogućiti sagledavanje socijalnog i materijalnog statusa korisnika, a neophodan preduslov za to je prikupljanje i korišćenje podataka koji taj status određuju i to iz svih dostupnih izvora državne uprave. Pored toga, primenom softvera – informacionog sistema za podršku poslovnim procesima u sprovođenju socijalne zaštite (IS SOZIS), povezaće se i ustanove socijalne zaštite, a pre svega centri za socijalni rad u

48 Grupa nevladinih organizacija uputila je primedbe na Nacrt Strategije socijalne zaštite juna 2019. godine <http://www.centaronline.org/sr/dogadjaj/11933/nacrt-strategije-socijalne-zastite-nece-poboljsati-polozaj-socijalno-najugrozenijih>, kao i Sekulović, I. „Analiza Nacrta Strategije socijalne zaštite za period od 2019. do 2025.“, Fondacija Centar za demokratiju, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Analiza-Nacrta-Strategije-socijalne-zastite-Ivan-Sekulovic.pdf>

49 Vidi izveštaj o sprovedenoj javnoj raspravi https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/izvestaj_o_sprovedenoj_javnoj_raspravi.doc kao i Sekulović, I. Analiza nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, Fondacija Centar za demokratiju, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Analiza-nacrta-zakona-o-socijalnoj-zastiti-Ivan-Sekulovic.pdf> str. 1

50 Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, 2016, str. 39-58

jedinstvenu mrežu. Reforma će omogućiti i redovno analiziranje tendencija u oblasti siromaštva na osnovu raspoloživih podataka, radi identifikovanja novih oblika siromaštva i adekvatnih mera socijalne zaštite.⁵¹ Sprovođenje reforme će, ističe se u Programu, utiče na pravedniju raspodelu socijalne pomoći i smanjivanje zloupotreba, kao i brže reagovanje u slučaju promena u podacima koji utiču na socijalno-ekonomski status, na prevenciju siromaštva i otklanjanje posledica socijalne isključenosti. Takođe, u praksi će primena sistema će doprineti olakšanom ostvarivanju prava korisnika kroz jedinstvenu pristupnu tačku za ostvarivanje prava.

Vredi podsetiti, međutim, da je u Oceni programa ekonomskih reformi 2019-2021 Evropska komisija istakla da „ne postoji strateški pristup javnih politika za podizanje značajnog broja ljudi iznad granice siromaštva na kratak i srednji rok; da se ne predlažu mere za povećanje adekvatnosti materijalnih davanja; da se smanjuje uticaj socijalnih transfera na smanjenje siromaštva; novčana socijalna pomoć ne obezbeđuje dovoljan obuhvat i da nije dovoljno delotvorna; oko 3-4% stanovništva prima novčanu socijalnu pomoć, manje od polovine broja lica koja žive u apsolutnom siromaštvu; da je potrošnja na novčanu socijalnu pomoć na nivou od oko 0,35% BDP-a, što je ispod ne samo evropskih, već i regionalnih standarda; nema planova za targetirano povećanje socijalne potrošnje u ovoj oblasti. Međutim, stvarnost je još gora od navedenih ocena, jer, prema podacima Vlade iz 2019. godine, ne samo što je potrošnja na novčanu socijalnu pomoć među najnižima u odnosu na sve evropske zemlje, već ona beleži opadajući trend – tako je od 2014. godine ona opala sa 0,37% BDP-a na samo 0,33% BDP-a u 2017. godini.“⁵²

Prikaz glavnih problema u oblasti socijalne politike

Među glavnim izazovima je siromaštvo i brojne posledice koje siromaštvo sobom povlači: socijalna isključenost, produbljanje nejednakosti u društvu, nejednakost u pristupu obrazovanju, neadekvantni uslovi stanovanja, siromaštvo dece, otežano ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu, pristup zdravstvenoj zaštiti.

Stopa apsolutnog siromaštva je u 2019. godini iznosila 7%, što znači da okvirno 480.000 lica nije u stanju da zadovolji osnovne životne potrebe. U odnosu na prethodne godine, nije došlo do statistički značajne izmene ni u povećanju ni u smanjenju stope apsolutnog siromaštva. Siromaštvo je iznad prosečno zastupljeno kod dece, mladih i starijih od 65 godina. Posmatrano prema polu, 7,2% žena i 6,9% muškaraca je siromašno.

Podaci Republičkog zavoda za statistiku ukazuju na smanjivanje udela lica koja su u riziku od siromaštva za 1,1 procentni poen (23,2% u 2019.godini u odnosu na 24,3% u 2018.), što znači da je okvirno 1,6 miliona lica u riziku od siromaštva

u 2019.godini. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti je takođe niža (31,7% u 2019. u odnosu na 34,3% u 2018.) i u nivou je pojedinih članica Evropske unije (kao što su Grčka, Bugarska i Rumunija). Prag rizika od siromaštva u 2019.godini iznosi 19.381 dinara mesečno po potrošačkoj jedinici. U istovremenom riziku od siromaštva i izrazitoj materijalnoj ugroženosti nalazi se 8,9% populacije.⁵³ Gini koeficijent u 2018 je iznosio 35.6%, a razlika u siromaštvu u ruralnim nasuprot urbanim sredinama je 10,4% nasuprot 4.8%.

U Srbiji, kao i u mnogim drugim zemljama, izražena je visoka stopa siromaštva i ugroženosti pojedinih osetljivih grupa kao što su Romi, pogotovo u neformalnim naseljima, interno raseljena lica, osobe sa visokim stepenom invaliditeta, stara lica bez penzije, lica bez obrazovanja ili sa niskim nivoom obrazovanja, stanovništvo izvan gradskih sredina. Mnoga siromašna domaćinstva su izložena višestrukim faktorima deprivacije. Obrazovanje i status na tržištu rada najznačajniji su faktori koji utiču na siromaštvo u domaćinstvu. U domaćinstvima u kojima nosilac ima makar srednju školu, siromaštvo je 4,5 puta manje zastupljeno nego kod domaćinstava u kojima nosilac nema završenu osnovnu školu. Kada nosilac ima višu školu pojava apsolutnog siromaštva je preko 17 puta manja nego kod domaćinstava u kojima nosilac nema završenu osnovnu školu. Pristup Roma i Romkinja socijalnoj zaštiti je, zbog nedovoljne informisanosti, nedovoljnih kapaciteta centara za socijalni rad, kao i zbog diskriminacione prakse, vrlo ograničen⁵⁴.

Iznos socijalne pomoći je nedovoljan, što konstatuje i Komitet za socijalna prava Saveta Evrope u zaključcima za 2016/2017 godinu, kao i godišnji izveštaji Evropske komisije. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, došlo je do smanjenja broja porodica koje ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć (92.673 u 2019. godini, u odnosu na 98.754 u 2018. godini) i broja dece koja ostvaruju pravo na dečiji dodatak (226.289 u 2019. godini, u odnosu na 225.886 u 2018. godini).

Demografska situacija u Srbiji je nepovoljna, i kao takva generiše dugoročni pritisak na rashode u oblasti socijalne zaštite. Srbija je suočena sa izraženim depopulacionim trendom i starenjem stanovništva što utiče na smanjenje radno sposobnih stanovnika. Smanjenje stanovništva rezultat je negativnog prirodnog priraštaja i negativnog migracionog salda. Prosečna starost u Srbiji iznosila je čak 43,2 godine u 2018. što nas svrstava u grupu evropski najstarijih država čija je starost iznad 43 godina.

Epidemija bolesti Covid19 je zbog gubitka posla, prestankom ili smanjenjem prihoda, nemogućnošću da rade zbog prekida procesa rada u mnogim sektorima te zbog smanjene mobilnosti ljudi usled uvedenog vanrednog stanja, stavila veliki

51 Program ekonomskih reformi 2020-2022, str. 171

52 Sekulović, I. Analiza nacrtu Zakona o socijalnoj zaštiti, Fondacija Centar za demokratiju, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Analiza-nacrtu-zakona-o-socijalnoj-zastiti-Ivan-Sekulovic.pdf> str. 1-2

53 Navedeno prema Ocena kretanja siromaštva, životnog standarda i odgovor na posledice Covid-19 pandemije, Tim za smanjenje siromaštva i socijalno uključivanje, oktobar 2020, http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Ocena_kretanja_siromaštva_CIR.pdf

54 Ibid.

broj građana u teške finansijske prilike. Najviše su bili ugroženi primaoci socijalne pomoći, porodice sa više dece, Romi u neformalnim naseljima bez pitke vode i struje što je onemogućavalo efikasnu primenu mera zaštite od bolesti. Vlada Republike Srbije donela je niz mera, ali je "najveći deo mera u Srbiji je bio usmeren na prevenciju gubitka posla i na podršku malim i srednjim preduzećima. U okviru socijalne zaštite, dodeljena je novčana pomoć penzionerima (35 €), a nakon ukidanja vanrednog stanja i svim odraslim građanima Srbije (100 €). Automatski su produžena prava korisnicima socijalnih davanja za vreme trajanja vanrednog stanja, a omogućen je i elektronski prijem zahteva." U poređenju sa zemljama u okruženju, "Srbija je jedina zemlja koja tokom krize nije povećala adekvatnost ili obuhvat programa koji su usmereni na najsiromašnije. Uočljivo je da uprkos nadprosečnoj ugroženosti, porodice sa decom nisu dobile dodatnu pomoć, iako većina zemalja dodeljuje dečije dodatke uz proveru materijalnog stanja. U Srbiji su sveukupno posmatrano porodice sa decom dobile manje iznose pomoći u odnosu na porodice bez dece, imajući u vidu da su samo odrasli imali pravo na univerzalnu pomoć, a da je jedina druga pomoć bila dodeljena penzionerima. Za razliku od penzionera i korisnika NSP kojima je univerzalna pomoć dodeljena po automatizmu, odrasli članovi iz porodica koje su korisnici dečijeg dodatka su morali da se prijavljuju. Dakle, bez obzira što njihovi podaci postoje u informacionom sistemu i što postoje dokazi o njihovoj ugroženosti, siromašnijim porodicama sa decom nije dodeljena ni ova mala privilegija."⁵⁵

Na institucionalnom planu, **nerazvijenost socijalnih usluga na lokalnom nivou** kontinuirana je primedba Evropske komisije u godišnjim izveštajima o Srbiji, kao i zastoj u procesu deinstitutionalizacije.

PREPORUKE – SOCIJALNA POLITIKA

- Neophodno je sprovesti široku javnu raspravu o nacrtu Strategije socijalne zaštite i obezbediti uključenost svih ključnih aktera u javnu raspravu
- Potrebno je hitna priprema i primena paketa mera pomoći najsiromašnijima koji su posebno pogođeni krizom prouzrokovanom pandemijom Covid19.
- Neophodno je unaprediti uslove stanovanja u neformalnim naseljima kako bi se obezbedilo pravo na pitku vodu i struju.
- U okviru praćenja primene Akcionog plana za pregovaračko poglavlje 19 i pregovaračko poglavlje 23 uvesti metod unakrsnog praćenja za pitanja koja se prožimaju kroz oba poglavlja.

ZAKLJUČAK

Proces pristupanja Srbije Evropskoj uniji zavisi od spremnosti EU da posvećeno pristupi politici proširenja kroz podsticaje za ozbiljan i održiv preobražaj države, ekonomije i društva. Ali, i podsticaji EU, zavisice, pored prilika u samoj Uniji, od posvećenosti koju Republika Srbija pokazuje u tom procesu, pre svega kroz promociju, primenu i ukorenjivanje evropskih vrednosti u proces donošenja odluka i upravljanja reformama, uključujući demokratsku proceduru, jačanje demokratskih institucija i otvoreni dijalog sa ključnim akterima – opozicijom, socijalnim partnerima, organizacijama civilnog društva, biznisom i dr. Stvarna spremnost države da iskoristi transformacioni potencijal ovog procesa zavisice, i od spremnosti građana da prihvate i primene reforme u svakodnevnom životu, naročito one koje često ne pokazuju dobrobit u kratkom roku. Zavisice naravno i od snage političkog i društvenog konsenzusa za promene. Poznati su metodi izgradnje društvenog konsenzusa – oni uključuju otvorenost za dijalog i slobodu kritike, solidarnost sa ugroženima i osećanje pripadnosti zajednici. Za dijalog i slobodu potrebne su demokratske institucije i slobodni mediji, za solidarnost sa ugroženima pravična raspodela resursa, a za osećanje pripadnosti zajednici neophodno je da zajednica stvori uslove da se svaki član smatra ravnopravnim i jedanko važnim članom društva. Za jednu četvrtinu siromašnih, za toliko socijalno isključenih, za toliko mladih sa znanjem nedovoljnim i neprilagođenim za svet koji se ogromnom brzinom menja, i za one što s nešto boljim znanjem jedino rešenje vide u napuštanju zemlje, Srbija nije ni pravedno društvo, ni efikasna država. Korenite i kontinuirane ekonomske i društvene reforme koje idu ruku pod ruku i predviđaju ne samo ekonomsku dobrobit, već i stvarni socijalni napredak, moraju početi brzo. Ukoliko se to ne dogodi, teško se može očekivati očuvanje ionako već prilično oslabljenog proevropskog raspoloženja.

55 Matković, G. Mreže socijalne sigurnosti u vreme Covid krize, 63. Bilten za smanjenje siromaštva i socijalno uključivanje, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, septembar 2020, <http://socijalnouklucivanje.gov.rs/rs/mreze-socijalne-sigurnosti-u-vreme-covid-19-krize-2/>

SKRAĆENICE

AP	Akциони plan
ERP	Program ekonomskih reformi (Economic Reform Programme)
ESRP	Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (Employment and Social Reform Programme)
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
MOR	Međunarodna organizacija rada
NKEU	Nacionalni convent o Evropskoj uniji
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
NOKS	Nacionalni okvir kvalifikacija u Srbiji
NSZ	Nacionalna služba zapošljavanja
OCD	Organizacije civilnog društva
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
RZS	Republički zavod za statistiku

BIBLIOGRAFIJA

- Sarita Bradaš**, „Prekarna zaposlenost na tržištu rada Srbije“, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-prekar-na-zaposlenost-sarita-bradas.pdf>
- Bradaš, S.** Politike zapošljavanja u Srbiji – podstrek (ne)dostojanstvenom radu, Fondacija Centar za demokratiju, Beograd, 2019
- Bradaš, S. Sekulović, I. Reljanović, M.** „Uticaj epidemije covid-19 na položaj i prava radnica i radnika u Srbiji“, UN Human Rights Office of the High Commissioner i Fondacija Centar za demokratiju, Beograd, 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-uticaj-epidemije-covid-19-na-polozej-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji.pdf>
- Ivić I., Pešikan A.** “The Sources of Inequity in the Education System of Serbia and How to Combat Them” CEPS Journal, Vol.6. No.2, Year 2016
- Izveštaj o sprovođenju Programa reformi zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. Godinu
- Jusić, M., Obradović, N.** Enlargment Policz and Social Change in the Western Balkans, Friedrich Ebert Fondacija, Sarajevo 2019
- Grupa autora, Knjiga preporuka Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji 2019, Nacionalni konvente o Evropskoj uniji, Beograd, 2020
- Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020. http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/302_nacionalna_strategija_zaposljavanja_2011-2020.pdf
- Matković, G.** Mreže socijalne sigurnosti u vreme Covid krize, 63. Bilten za smanjenje siromaštva i socijalno uključivanje, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, septembar 2020, <http://socijalnouklucivanje.gov.rs/rs/mreze-socijalne-sigurnosti-u-vreme-covid-19-krize-2/>
- Ocena kretanja siromaštva, životnog standarda i odgovor na posledice Covid-19 pandemije, Tim za smanjenje siromaštva i socijalno uključivanje, oktobar 2020, http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Ocena_kretanja_siromastva_CIR.pdf
- Petovar, K.** „Dostupnost obrazovanja u Srbiji“, Fondacija Centar za demokratiju, oktobar 2020
- Radna prava su naša prava, zbornik radova, Fondacija Centar za demokratiju, Beograd, 2019.
- Program ekonomskih reformi 2020-2022, <https://www.mfin.gov.rs/dokumenti/program-ekonomskih-reformi-erp/>
- Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu, <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>
- Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, 2016, Beograd
- Sekulović, I.** Analiza nacrta Zakona o socijalnoj zaštiti, Fondacija Centar za demokratiju, 2019, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Analiza-nacrta-zakona-o-socijalnoj-zastiti-Ivan-Sekulovic.pdf>
- Strategija obrazovanja u Srbiji do 2020.godine, <http://www.mpn.gov.rs/strategije-2020/>
- EC Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions An Economic and Investment Plan for the Western Balkans, Brussels, 6.10.2020 COM(2020) 641 final, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf
- Izveštaj Evropske komisija za Srbiju 2020. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf
- Strategija obrazovanja u Srbiji do 2020. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf>

O AUTORU

Nataša Vučković je izvršni direktor Fondacije Centar za demokratiju koja se već više od 25 godina zalaže za evropske vrednosti i integraciju Srbije u EU, kroz programe za vladavinu prava i demokratske institucije, javni dijalog i socio ekonomski razvoj zasnovan na ljudskim pravima. Bila je narodni poslanik od 2007-2020, predsednik skupštinskog Odbora za evropske integracije 2013-2014, potpredsednica Parlamentarne skupštine Saveta Evrope (2013) gde je bila izabrana i za potpredsednicu Socijalističke poslaničke grupe.

IMPRESSUM

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 11000 Beograd

Odgovorna osoba:
Dr. Max Brändle | Direktor, Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru

Tel.: ++381 (11) 3283 271 | Fax: ++381 (11) 3283 285
www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

SOCIJALNA DIMENZIJA PROCESA PRISTUPANJA SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Obrazovanje u Srbiji nije dovoljno pravično – u neravnopravnom položaju su deca iz nerazvijenih i seoskih sredina, siromašnih porodica i deca romske nacionalnosti
Zabrinjava opstajanje visoke stope ranog napuštanja školovanja (6,6%).

Ključni zakoni i mere donose se bez neophodnih konsultacija sa socijalnim partnerima, a u planu je donošenje novog zakona o radu, zakona o štrajku, zakona o socijalnoj zaštiti.

Siromaštvo i brojne posledice siromaštva glavni su problem srpskog društva: socijalna isključenost, produblivanje nejednakosti, razlike u razvijenosti između urbanih i seoskih područja, siromaštvo dece, pristup zdravstvenoj zaštiti.

Više informacija o ovoj temi možete pronaći ovde:
www.fes-serbia.org